

Elnyelni könnyeinket végre

Oláh András: *Átokverte* (Három történelmi dráma)

drámák sorrendje
a kötetben: I. *Kí-
rályok vére* (Imre halá-

M A G Y A R N A P L Ó ,
2 0 0 6

dot. A központi kérdés,
inkább probléma: ki kö-
vesse őt a trónon? Meg-

láról). „Történik Krisztus megtestesülésének 1031. esztendejének szeptemberében. Játszódik az esztergomi királyi palotában.” 2. A címadó: *Átokverte* 1849 őszén játszódik Vay Mihály mátészalkai kúriájában, ahol Vörösmarty Mihály is bujdosott egy ideig néhány társával. 3. Az *Isten óvja lelkét*, gróf Teleki Lászlóról szól, 1861. május 7-én játszódik, a Servita téri Teleki-házban.

A drámák végigolvasása után, fokról fokra haladva, megértjük, milyen gondolatok foglalkoztatják a Szerzőt, és mit akar feltárni a művek által. Nehezebb azonban arra válaszolni – nekünk –, hogy miért pont ezeket a korokat, illetve eseményeket választotta és dolgozta fel. Arra még nehezebben találjuk a választ, mit jelent az „átokverte”, kit „ver átok”. Csak Vörösmartyt? És miért adta a Szerző a kötet címéül éppen ezt a három közül? Izgalmas kérdések – nyomukba eredünk izgalmas történeteket fejtegetve, hátha válaszokra lelünk.

Nem könnyű olvasmányokról van szó, nem egyszerű egyszerre szólni mindháromról. A művek külön elemzést érdemelnek, ezzel próbálkozunk, itt és most, rövide fogva, majd igyekszünk összefogni, ami mindháromban közösen van jelen, mint egyetlen alkotó műve, hogy ezáltal meglegjünk az alkotó szándékát.

Kezdjük hát az első drámával, s vegyük szemügyre előbb a *gondolatokat*. Az 50-es éveinek derekán járó István király az utódláson medítál: beteg, erőtlen, elfáradt, nem akarja, hogy népe így lássa – ki kell jelölnie az utó-

jelenik a jog, az alkalmasság és az erkölcsi felelősség összefonódó problematikája. Az ősi jog szerint Árpád vérének kell trónra ülnie. Árpád véreből két nemzetség él: Istváné és Vazulé. Kérdés: e két nemzetség képes-e összefogni? Az is kérdés: melyik jogot kövessék? Mert István szerint őseik törvénye semmibe vette az alkalmasságot, tehát hibás volt a törvény, amelyet Géza fejedelem korrigált: a keresztény Európa törvényei szerint elsőszülött fiára hagyta a trónt. A keresztény Európa törvénye szerint is vérségi alapon szerveződik az öröklés, de elsőbbséget biztosít az egyenes ági leszármazottnak. Ez lehetővé teszi, hogy a tehetetlen csecsemőt is megkoronázzák, így az alkalmasság szenved csorbát, érvel Vazul. István dilemmája: Vazul kövesse őt a trónon vagy egyenes ági fia, Imre? A jog mellett az azon túl több minden szól mindkettő ellen. Vazul, aki idegennek érzi magát saját hazájában, szenved a dölyfös német lovagok magabiztosságától, ősei hitét feladni nem tudja, a némethonbeli papok nem tudják Isten közelébe vinni. Viszont hűséges Istvánhoz, elfogadja, hogy a jog szerint Imre a trón várományosa. Am Imrét illetően is erős kétségek dolgoznak Istvánban: az ifjú házaspár magtalan, ez már nyilvános szóbeszéd tárgya, márpedig: „Az nem lehet, hogy magva szakadjon Árpád vérének.” István döntési szándékát végképp elbizonytalanítja Gizella, aki eszes, erős, az „európai érdekeket” képviseli, s akit Kele szerint talán nem kellene „ily közel engedni a politikához”. Az utód kijelölése során István számára fontos az országgal szemben érzett erkölcsi felelőssége is. Arta-

nak-e, használnak-e az országba fogadott idegenek? Új nyelvet, új szokásokat, tudományt hoztak az országba, ami hasznos lehet a magyarnak. De nyomban fölvetődik: „miként tud egy kis népesség az őt körülvevő idegen közegben fennmaradni? Miként tudja megőrizni önmagát?” „Az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő!” – figyelmezteti István Vázult. És Gizella érvel, gyözködi Istvánt, szítva őt Vazul ellen, akit gyűlöl, s akitől tart – az ő feje kell neki. Gizella erős aszszony, több szereptől motiválva: királyi feleség, fiát féltő anya, vezetői ambícióktól vezérelt, nagyra törő érdekképviselő. Érzelmektől dúltan fia halálát készül büntetni, álmodat kever valósággal; vele szemben István erőtlenség, bár hallgat az eszére és a szívére, de meditatív pillanatait Gizella könyörtelenül kihasználja. Noha nem volna szabad gyilkost keresni ott, ahol „csak” áldozat van, gyilkosságra mindig akad „kapható vállalkozó”: Imre borzalmas halálát Vazul még kegyetlenebb, bosszú formázta meggyilkolása követi. A tömeg, az „Isten adta nép” pedig csalódik az alkotmányos rendben, a törvényességben. (A tömeg hangját nem halljuk, figuráit nem látjuk, véleményüket a szereplők közvetítik. Ezt tényként említjük, nem hibaként felróva a Szerzőnek.)

És hogyan számol el önmagával István, a király? Tudja, hibázott, rossz döntéseket hozott. Gyötrődik. Felismeri hogy a hatalom, a politikai vezér nem tudja megteremteni a lélek békéjét, éppen fordítva: a lélek békéjét az egyén gondolja. Íme az erkölcsös ember végső vallomása, melyet a Szerző is kulcsfontosságúnak tart: „Istenem, mivé lesz népem és hazám! Megint felszínre tör a kicsinyes gyűlölködés. Torzsalkodunk, mert némelyeket a hatalom is az ármány megrészegít. Pedig hát mi is a hatalom... Én már látom, tudom, Uram, hogy a hatalom semmi... A hatalom csupán lehetőség jót tenni a néppel. Bocsásd meg, Istenem, hogy nem tudtam élni vele.” És a vége: királyok vére – népek tragédiája.

A gondolatokat alaposan körbejárja a Szerző, több szempontból, több oldalról

közelít. Ehhez jól fomálja meg szereplőit. A nyolc látható és az egy hallható (Regös) szereplő nyomán az alakok élők, magatartások, jellemek bontakoznak ki, részint a dialógusokban az egyes szereplő saját és mások közlései által jelezve, részint pedig közbevetett leírásokkal. Sok a mozgás, a helyzetváltozás, rövid közlések, feszülő dialógusok és elmélyült monológok váltják egymást. Villódzó eszmepárbajok, háborgó érzelmek, ármány, homály, gyanúk, gyilkosságok. Az olvasás során a helyzetek, a cselekvések szinte megidézhetők a szemnek, a képzeletnek. Ezt minden bizonnyal a szerkesztési vonalak is elősegítik; vannak fővonalak, melyeken élő emberpárok vívnak meg egymással életre-halálra. A szemben álló felek: István és Gizella a tengelyben, István és Vazul, Gizella és Vazul, István és Gellért, Kele, Gizella és Gellért, Kele. Érdekes, hogy Buda és Sebes csak Gizella vonalán (oldalán) tűnik föl. (Stratégia és taktika, és győz a túlerő, mondhatnánk mai nyelven.) Aprópó, a mű nyelvezetére is ki kell térni. Történelmi drámák esetében ez mindig foglalkoztatja a szerzőket. Ragaszkodjon – keresve-keresetlen – a kor nyelvezetéhez, vagy legyen, mondjuk úgy, modern, hagyva az archaizálást, a korhű modort. Szerzőnk, Oláh András, figyelemre méltó módon jól tudja ötvözni a kettőt: szépen ír, de fő szándéka, hogy érthető legyen – ez sikerül. Nyelvezetében szociálpszichológiai, vezetéstudományi, kommunikációelméleti fogalmak, sajtónyelvi fordulatok is megjelennek, mint például „ki-beszélni”, „alkalmasság”, „a másik fejével gondolkodni”, „fel tudja-e dolgozni”, „elképzeléseit végigvinni”, „átlátható viszonyok”, „mostanság”, „ellehetetlenítés” (Ez utóbbival szemben jogos nyelvi berzenkedésünknek adunk hangot!)

A *Királyok vére* systerző, jól felépített írásmű, formájában és tartalmában bátran sorolható a legnagyobb klasszikus drámákhoz. Gondolunk itt a XVII. századi francia drámákra vagy Németh László és Illyés Gyula műveire.

A második drámához, az előzőhöz képest, több mint 800 évet utaztatja olvasóját az író a mához közelítve, ami időben, korban nagy lépték – alkalmas az eszmék diakronikus követésére. A fő beszéd- és vitatéma az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, illetve annak bukása. Súlyos, máig elemzésre okot és alkalmat kínáló kérdések kerülnek elő. Miért bukott el, pontosabban miért buktuk el a szabadságharcunkat? Meddig tartott a lelkesedés, és mire volt elég? Továbbá milyen volt a szakértelmünk? És legfőképpen ki-kinek, mi és mennyi a felelőssége a bukásban? Árnyalt elemzések nyomán szinte részesei vagyunk, amint a szereplők alapos vizsgálat alá veszik a tetteket. Emberi képességeket boncolgatnak, Görgey, Kossuth, Petőfi, Klapka szerepét vitatják. Görgey megítélése kapcsán szinte valamennyi hadi esemény, csata szóba kerül. Nagy hadvezér vagy áruló? Vörösmarty egyértelműen lesújtó véleménnyel van róla: „...számomra túl hűvös, túl tartózkodó, túl hidegfejű”. (Ez akár dicséret is lehet.) Ám a legfőbb baja: „hogyan nem ismerte föl: neki küldetése van”. Vörösmarty vigasztalan és vigasztalhatatlan. Hiába Vachot katonai szakszerűsége, a költő számára legfontosabb az eskü, a hűség. És mit mond a csüggedt Bajza? „Nem tudjuk, mi van az országgal... Csak azt látjuk, érezzük, hogy valami végzetszerűen történik, valami tragikus... Mi pedig itt állunk a semmi szélén a legteljesebb reménytelenségben tehetetlenül... Lassan ez lesz a természetes állapotunk... Ez a reménytelen kiszolgáltatottság...” Részletesen kibontakozik az események háttere, benne a magyar sereg felkészültsége, a katonák morálja, a hiányos felszereltség, a rossz anyagi körülmények. A tisztikar helyzete sem volt egyértelmű: a tisztek esküt tettek az alkotmányra és a királyra is. Melyik esküjükhöz tartásuk magukat? „Ha a királyra tett esküt tartják be, akkor hazaárulók...” „Ha az alkotmányra tett esküjüknek engedelmességek, akkor felségárulók...” Szinte csapdahelyzet. Mindezeket együtt kell említeni, és

látható, hogy a helyzet nem volt kedvező az osztrák és az orosz túlerővel szemben. A jog említése mellett ott sorjáznak a politikai kérdések is – a politikai vezetés, a honvédelmi bizottmány (kormány?) és az országgyűlés megítélése is felemás. Gyávaság vagy ésszerűség jellemzi-e tetteiket? Érvek és vádak sorakoznak föl egymás mellé és egymással szemben, magánéleti elemek is előkerülnek: az író emberközelsébe hozza az iskolai történelemkönyvek hőssé sematizált alakjait. Így kerül elénk Petőfi, a nagy költő, akit szenvedélye, érzelmei minduntalan elragadják: bohém, felelőtlen, magas rangú katonai előjáróival is hajlamos összeakaszkodni – katonai „antitalentum”, hangzik el az ítélet. (Hihető, elfogadjuk.)

Mi hát a felelős tett? Külhonba menekülni vagy itthon letenni a fegyvert a túlerő előtt? Nehéz kérdés. Az egyik oldal véleménye: ez volt az ésszerű cselekedet, de máris érkezik a tromf Vörösmarty részéről: ezzel Görgey a többi tábornak nyakára tette a hurkot. A költő tartja magát ahhoz, amit egyszer leírt: „itt élned s halnod kell...”

Fantasztikusan pergő, már-már bírósági tárgyalás folyik, az olvasó szinte látja maga előtt a mérleg két serpenyőjét, amint hevesen le- és fölfelé mozognak a súlyos szavak nyomán. Egyfelől a személyiség összeomlik. Vörösmarty is: hihetetlenül reménytelennek érzi helyzetét, nem tudja, hihet-e a Gondviselésben. Merthogy: „Mi is rabszolgák leszünk saját hazánkban.” Lassan körvonala zódik a diagnózis; érdekes, mintha a kemény vita valami „konszenzuszélele” ösztönözné az ajzott feleket. A beletörődő Bajza szerint: „Örök vesztesek vagyunk... Örökké csak sírunk és siratunk.” Vay keményebben fogalmaz: „A bízalom. Ez mindennél fontosabb. És ennek hiányáért bizony mindkét felet felelősség terheli.” Vörösmarty azért bosszús, mert a nemzet nem tud összefogni, és „ha nem tudja megragadni a történelem teremtette esélyt, akkor nem is érdemel mást, mint pusztulást...” És születőben a terápia: ne sebein-

ket nyalogassuk, inkább előre tekintve keressük az utat a jövő felé. Hajtsunk fejet a vértanúk előtt, és tartásuk adjon erőt hitünkhez. Hát persze, ezek az erős Vachot szavai. „Bizony élni kell! Nekünk feladatunk van: erőt önteni a csüggedőkbe, hitet adni a nemzetnek, hogy van folytatás...” Még akkor is, ha időlegesen „menekülünk a hazából”...

Az Átokverte, hangzásában, eltér az első drámától, számunkra „tézisdrámának” hat. A rengeteg pergő vita, az eszmeiség ereje, az eszmék megforgatása láttán-érzetén merjük ezt mondani. A szereplők szakmai vitát folytatnak hadászati, hadművelleti kérdésekről, tételesen és olykor túl aprólékosan. A Szerző, a meggyőzés és a differenciáltabb láttatás kedvéért, vissza-visszatér egy-egy hadi cselekményre, ütközetre, vállalva azt is, hogy ezzel megtöri a dráma lendületét. A politika, a jog, a gazdaság, a hadászat, az irodalom, a magánélet, a vallás kérdésköre a teljes kanti filozófia terébe emeli a drámát. Vachot gondolatai eszünkbe juttatják Sartre-nak a társadalmi felelősségről, az elkötelezettségről, a szabadságról és a döntésről vallott téziseit. A második világháború végén játszódó *Zárt tárgyalás* (Huits clos) című dráma záróakkordjaként, a reménytelennek látszó, pokoli sötétségben, így szól, Garcin: „Hát, jó, folytassuk!” (Érdekes és érdemes lenne, egy összehasonlító elemzés során, nyomon követni a magyar és a francia nép sorsát, fordulópontjait, a hasonlóságokat és az eltéréseket. Talán, így meg lehetne ragadni, a két nemzetre jellemzően, az ember társadalmi viselkedését, magatartásának mozgatórugóit. Miként tudta sikerre vinni a forradalmat az egyik, s miért nem a másik?)

Isten óvja lelkét. A kötet harmadik drámája nyomán ismét adódik a kérdés: kinek a lelkét óvja Isten? A mű 1861-ben játszódik. Tizenkét évvel a szabadságharc bukása után vagyunk, túl az előző dráma feszült vívódásain. Megnyugodott-e a lélek, tisztult-e a fej? Ennek ered nyomába a Szerző ebben a darabban. Már a cím sem sejtet

jót, ezzel exponálja az Író a mondandó lényegét, s egyszersmind feszültséget teremt. Istenem, mi történhetett? – kezd neki az olvasó. Magyarország készül a kiegyezésre, ennek a kérdéskörét három főalak: gróf Teleki László, gróf Teleki Pál, gróf Teleki Gyula köré vonva járja be az Író. Ők hárman abban egyetértenek, hogy legyen végre béke, a megegyezésre szükség van. De egyáltalán nem mindegy, hogy milyen áron! A Habsburgokkal való kiegyezés nagy lehetőség az ország megújulása szempontjából: Magyarország, mint európai ország hivatalosan is Európához kíván kötődni. Ehhez azzal az Ausztriával kell egyezkedni, amely 12 éven keresztül nyomorgatta a népet: előbb Haynau vérengzéseit majd a Bach-rendszert kellett megszenvedni. Legyen hát végre béke, nyugalom. Az érvelések során új fogalom kerül elő: a realitás. De kinek mit jelent ez a fogalom? Teleki Lászlónak az a fontos, hogy „édes hazánk becsületét visszaállítjuk”. Egyértelmű, megalkuvást nem ismerő hazaszeretet vezérli. Tisza higgadt, megfontolt, tartózkodna a kossuthi hevülettől. Abban egyetértés van közöttük, hogy összefogásra van szükség, csak együtt van esélyük. Van-e esélye a magyar politikai vezetésnek, hogy a Béccsel való tárgyalás során érvényesíteni tudja az ország érdekeit? Tehát, felelős politikai vezetők, megértve „az idők szavát” kiegyezési „programon” dolgoznak. Kettejük párbeszédéből megismerjük Eötvös és Deák véleményét: ők nem kívánják „tovább feszíteni a húrt”.

Vezető politikusoké a főszerep. Feladatuk és erkölcsi kötelességük a legjobban tenni a dolgukat az ország érdekében. Ebből ad magasztos példát a Szerző, épülésünkre szolgál, ha elolvassuk „az erkölcsi tisztaság jelképét megjelenítő színdarabot”, miként maga a Szerző is vallja. Intő és szép példa lehet a mai politikusaink számára. Problémáink szinte megszólalásig ugyanazok ma Magyarország „új helyzetében az új „Európában”. Csak most „modernnek” nevezik őket. (Amihez „modern

modort, illik felvenni.) Kompromisszum igen, de nem önfeláldozás árán. Az érzékeny, tiszta ember (egy gróf), Téleki László főbe lötte magát – akkor. Lelkét Isten óvja, de erre mások is méltók lehetnek.

Oláh András erőssége a vita megszerkesztése és lefolytatása: kristálytiszta fogalmakkal, pontos beszéd által lüktető párbeszéddek, pattogó replikák csörtéznék. Kivált e műve, a dialógusdráma vonalában, kapcsolható a Németh László-i drámaszerkesztéshez. Az erkölcsi magatartás mélypszichológiai elemzésével Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* című drámájához közelít. Mindezek kapcsán engedtessek meg, hogy az elemző itt személyes-szakmaibb hangütést tegyen. Az *Isten óvja lelkét* című művet, először, nem a most tárgyalt kötetben, hanem korábban a *Hitel* 2005. májusi számában olvastam. A gyönyörűségesen szerkesztett írások között, nyilván nem véletlenül, e dráma mellett olvasható Németh László *Az utolsó napló* című írása és a nagy Monostori-tanulmány – az ott előkerülő *Magyarság és Európa* című könyv, illetve az abban kibontott „harmadik út”-fogalom szintén kapóra jött gondolatmenetünk alakításához. És ugyanitt található Tóth Erzsébet Camus-ról szóló dolgozata, benne olyan fejezetekkel, mint az *„Ertelem és vérpad”*, *„A lázadó ember”*. Jó, hogy ezek az írások egybe vannak fűzve Oláh András művével – együtt a helyük. Így teljesen konkrét, „tárgyszerű” nyomvonalon jutunk el Camus szellemiségéhez: „Az ember értékítéletet mutat fel, magától értetődően, és oly érdektelenül, hogy ezernyi veszély árán is kirtart mellette. [...] A lázadó mozdulatból, ha zavarosan is, öntudatra ébredés születik: váratlan, valami világos felismerés, hogy van valami az emberben, amivel, ha rövid időre is, de azonosulhat. [...] A lázadással megszületik a tudat. [...] ...a lázadás aktusában rejlő igenlés olyasmire terjed ki, amely felülkerekedik az egyéneken, kiragadja feltételezett magányából, és okot szolgáltat a cselekvésre. [...] ...a lázadás mozdulata lényegében soha nem önző mozdulat. [...]

Az egyén nem egyedül jelenti azt az értéket, melyet védeni akar. Minden embernek szüksége van az érték megalkotásához. A lázadásban az ember meghaladja önmagát másokban, és ebből a szemszögből nézve metafizikai az emberi szolidaritás. De pillanatnyilag csak olyan szolidaritás lehetséges, mely láncokban születik.”

Mindhárom műre érvényesen nézzük meg a hely- és időtényezőket – ezek bejelölése kimérten pontos. Ezzel a Szerző célja: a hitelesség, a gondolatkör lokális és időbeli terjedelmének, érvényességének biztosítása. Esztergomtól Mátészalkáig húzódik a tér vonala, több mint 800 évet fog át – nagy ívek ezek. A helyszínek pontos behatárolása, az idő napra, szinte órára történő megjelölése egyrészt sűríti a cselekményt, másrészt tereli az olvasó figyelmét, fókuszálja, koncentrálni azt. A figyelemkoncentráció segíthet abban, hogy minél konkrétabban szemléljük a dolgokat, hogy ne ragadtassuk magunkat megalapozatlan általánosításokra, ne korábbi előítéleteink szerint ítéljünk eseményekről, eszmékről. Ezzel hozzájárul a feszebb konklúzió levonásához, a továbbgondoláshoz. Vegyük szemügyre egyenként a dráma helyszíneit a hely nagysága szempontjából. Az első mű helyszíne királyi palota, trónterem – viszonylag nagy a tér. Az épület és a terem térfogata nyomán, a kintről hallatszó Regös hangja a távolság felé nyit, tágítva ezzel a teret. A történet egy hónap alatt, szeptemberben játszódik le. A második dráma helyszíne egy vidéki kúria ebédlője – a tér az előzőhöz képest szűkebb. A szereplők száma is kevesebb: hatan vannak. Az ősz, mint évszak, a szomorúbb időszakra hangol. A harmadik mű tere a legszűkebb: könyvtárszoba, amelyet a mennyezetig érő könyvszekrények még zártabbá tesznek. A szereplők száma is kevesebb: öten vannak. A helyiségek is a lehető legrövidebben, a legegyszerűbben vannak leírva: a Szerző az éppen szükséges berendezéseket említi csak. Bor is van, kellékként, színéről, fajtájáról, minőségéről semmit nem tudunk

meg az első két darabban, ebben viszont egy jó ízű csettintés erejéig sziráki bort ízlelgetnek. (Noha Vörösmarty „aki a Krúdy előtti idők legjelentősebb szakértői és per-se borivói közé tartozva mindent tudott a jó borokról”, mint az, Kemény Zsigmond naplója nyomán, Ambrus Lajostól megtudható.) A Szerző ebben is lényegre törő, számára a szöveg, a dialógusok, a tények, a gondolatok a legfontosabbak. Minden érzelem, gondolat egyetlen napba sűrítése bravúros megoldás – ettől izzik a dráma.

Ha azt mondtuk, hogy a *Királyok vére* „süstergő” dráma, akkor a második, az *Atokverte* „feszülő”, és így lesz a harmadik, az *Isten óvja lelkét*, „izzó” kamaradráma. Nyomósnak szánt indoklásaink: a játszódás ideje, a helyszínek, az indulatok, a zárt térbe fojtottság s az ennél fogva elért nagyobb feszültség. És érezzük, szinte halljuk a zenét! Hogyan lehetne megragadni, jellemezni a drámák zeneiségét? Az első mű szimfónia: nagy szimfonikus zenekarral, hangerőváltások, fúvósok, ütős hangszerek, forték, crescendók és nagy pianók. Nem is annyira a Szórényi–Bródy-féle opera hangzik bennünk, hanem Beethoven, s még inkább Wagner muzsikája. Melytől Nietzsche azt remélte: aki ezt hallja, az képes arra, hogy „romló korokon túlhaladva, elragadtattottan az ősi hangra figyeljen”. (Bár, Végh Attila szerint, ebben Nietzschének csalódnia kellett.) A második műben kamaragyüttes játszik, inkább vonósok, de hallik egy-egy oboa sikolya, dobok timpanival kiváltott tompa zúgása, gyorsulások, szünetek, andante, fájdalmas pianók, a háttérben lágy csembalóakkorddal. A harmadik műben talán egyetlen hangszer szól, talán hárfá, inkább csak gordonka, fojtott-izzó érzéseket kifejező, síró-toluló pianissimókkal.

A drámákat olvasva, újra és újra visszalapozva, forgatva egy-egy mondat értelmét, szépen összeállnak az érzések és a gondolatok. A magatartások, az eszmeiség, az erkölcsi tartás illetően fölmutatása megérinti az embert – megrendítő élmény. És felkavaró, önvizsgálatra késztet, és arra is, hogy

szétnézzünk a szűkebb és tágabb környezetünkben. Lesújtó. A drámák nagy emberek, királyok, fejedelmek, grófok, költők, írók, papok, politikusok példáján bemutatott erkölcsiséget érvényesnek tartjuk a mindennapok „kisemberére” vonatkoztatva is. Az erkölcsi normák alól ne érezze magát felmentve ő sem! Mert Görgey (ha áruló) után, ki mondhatja el magáról, hogy nem áruló? „De hát akkor kik, mik vagyunk mi, ha ő az?” – szegezi nekünk a kérdést a mély érzésű író a gyermekkor tündökletes hevületével.

Talán most már van annyi argumentumunk, melyekkel megválaszolhatjuk a dolgozat elején feltett kérdést, nevezetesen, hogy miért e korokhoz nyúl a Szerző. Mert valószínűleg ezeket tartja olyan sorsfordító korszakoknak, amelyek jellemzően vannak jelen a magyarság életében, hangsúlyosan hatnak életünkre. E korok viszonyainak az ábrázolásával meg lehet ragadni és ki lehet mutatni – és a Szerző képes erre – a magyar sors történelmi alakulását. Lehet, hogy ami ezután következett be, például 1918-ban Tisza Kálmán miniszterelnök meggyilkolása banditák által vagy Trianon „csak ráadás” volt. Többen gondolják így – Benedikty Horváth Tamás szerint: „Ugyanis az 1867-es kiegyezéssel rögvést felszálltunk a Trianon-expresszre.” (Az bizonyos, hogy a későbbiek során az országba érkező, megtelepedő, az emberi szövetekbe – szinte kiiktathatatlanul – beleivódó osztály- és politikai kategóriák csak tovább mélyítették a helyzetet, nehezítve az ország reális alakítását. Esmék helyett ideológiák tarolnak, ágaskodnak egymásnak, a drámaíró helyett politológusok magyarázzák a gondokat, a bajokat a publikumnak. Ha az élet nem eszmék mentén folyik, ha az egyes ember nem eszmék vezérelte úton éli életét, hanem zötykölődve ideológia-morzsákat csipeget fel csupán, akkor az egyén nem éli át életét, az élet dolgait. Esmék híján nem születnek színdarabok, a néző nem élheti át újra a róla szóló problémákat. Nincs katarzisz – nem sok esély van a megtisztulásra.)

A mára vetítés. Amikor történelmi drámák lapjait forgatva az olvasó történelmi korokon mereng, fölvetődik a kérdés, azok viszonyain, összefüggésein át, talál-e kapcsolatokat, amelyek átvezetnek a magyar valóság mai gondjaihoz. A drámák egyértelműen jelzik jelen bajaink múltbéli gyökereit. Oláh András sorra veszi a történelmi-társadalmi tényeket, elemzi az emberi magatartásokat, nem kímélve emblematicus alakokat sem, szinte deheroizál a tisztán látás érdekében. (Legyen szó Istvánról, Petőfiről, Kossuthról, Vörösmartyról.) Sok ok-okozati kapcsolódás tárul föl; meggyőző: a múltbéli gyökerek igen mélyek és összetettek, amit első – felületes – látásra oknak hiszünk, kiderül, okozat csupán. A drámák figyelmeztetnek bennünket: sorsunk alakítását ne intézzük egy-egy a nemzetet sújtó tragikus esemény hatása alatt (királyok halála, '48–49-es szabadságharc bukása, de ilyen lehet Trianon vagy az 1945-ös váltás és következményei, tesszük hozzá a mából). A drámákban végig meghúzódik egy erőteljes keresztény szál. A szereplők sorsa, magatartása magyarázható istentudatukból. Itt az 5000 évre visszamenő magyarságkutatás ismerete és számbavétele bukkan fel. A Szerző határozottan jelzi, hogy a magyar nép hagyományának és istenszemléletének magatartásokat befolyásoló hatása van: „az isteni igazság, az Isten fiába és megérkezésébe vetett hitből” eredően a magyarnak nem az „rendeltetett”, hogy más népeket irtson, a magyar hitt akkor is, amikor otthonát pusztították. A megjelenített jellemző magatartások: békétlenség, személyeskedő vádaskodás, kicsinyesség, hirtelen föllángolás, lelkesedés, majd zuhanó búsongás, széthúzás, torzalkodás, apátiába süllyedés fájdalmas könnyek toluása közepette. E megnyilvánulások visszatérők, folyamatosak, nagy ügyek idején is hatnak, jó döntések hátráltatói – hiányzik az ésszerű kompromisszumhoz szükséges önbizalom. Szakralitásunk nem emelkedik a lelki béke magasságába. Lehet, hogy azért nincs meg az önépítéshez szükséges kellő erő, mert mi – talán túlságosan is – számítunk a Gondviselő kegyelmére, s nem az „istenné tett nemzettudatot” fokoz-

zuk fel? Gondolunk itt István, a király, Vörösmarty, a költő, valamint a kesergő Zalán szenvedélyes kifakadásaira: „a mi urunk most hallgat”, „Mondd, Uram, ki és miért akar pusztulást hozni ránk?”, „a Mindenható túri ezt...”, „A Jóisten miért hunyja be mind a két szemét?”. (Noha ezen gondolati talpkövek fellelhetők a drámákban, fejtegetésük messzire vezetne. Eljuthatnánk például Hamvas Bélaig is, aki, a genetika oldaláról mélyen elemezte, hogy miért nem tudunk harmóniát teremteni saját magunkban. Nagy kérdéseket komplexen tárgyal Oláh András, ezek szálait fejtegetve tolnak a kapcsolódások: fel vannak adva a szellemi leckék. Itt még megidézük Nagy Gáspárt. A haza iránt elkötelezett, derék költő is valami hasonlót fedez fel sorsunk kapcsán: „Úgy látszik, van egy génjeinkben hordott betegségünk; én is szoktam volt idézni: magyarok tartsunk szét! De talán ez tart bennünket össze ezer éve. Mindig kell egy Szent István és egy Koppány, akiknek konfrontálódó dinamikájával előbbre lép a nemzet. De azért ez még sincs rendben.”)

Így azután a hit fokozatosan megkopott, meggyengült. Mondhatni: a magyar csak van, „vagy-vagy magyar”, éldegél – ez lehet a túlélésre törekvés hajlandóság magyarázata. Ez befolyásolja identitásunk föllelését – a határozott cselekvéshez önbizalom kell. Az önbizalmat lelkierő táplálja, ez pedig csak a magyar ember lelkét feltöltő istenszemlélet megtalálása nyomán válhat dinamikussá. E nélkül marad a túlélésre játszó attitűd, működnek a kis komforttal megelégedő napi játszmák. A drámák főhősei világosan közvetítik mindezt. Így aztán marad rajtunk az átok, nemcsak István és nemcsak Vörösmarty, hanem mi magunk is vagyunk az átokverték, és ezért vagyunk azok. Ebben véljük megtalálni a választ a kötet címválasztását illetően. A Szerző diagnózisát (és egyben ítéletét) kellően alátámasztottnak érezzük, ám ő nem búsong, megfelelő lelki erővel és tájékozottsággal – tudással – azt bogozza: Mikor lesz – és miként lehetne – értelmük a magyar igéknek? Mikor, és miként válhat ez a mi hitünk valóra? Mert különben elveszünk egy szálig.

És végezetül, de feltétlenül. Amikor Oláh András drámaírói kvalitásairól beszélünk, azt is meg kell említeni, hogy – láthatólag – munkáit előkészítendő, hatalmas történeti kutatómunkát végzett, s tette ezt történelmi alapossggal. Tehát olyan drámaszerzővel van dolgunk, aki tulajdonképpen

történész. Az külön öröm, hogy amúgy, alapjában véve, tisztos tanár. Tisztos, mert erkölcsi felelősséggel alkotó – tanár. Műveit megismerve, sok hozzá hasonló pedagógust kívánhatunk az osztálytermekbe!

SZ. TÓTH GYULA

Egy publicista vallomásai

Skultéty Csaba: *Vasfüggönyökön át.*

A Szabad Európa Rádió mikrofonjánál – előtte és utána

z analógia nem véletlen. Skultéty

MADÁCH-POSONIUM,
POZSONY, 2006

kása, szószólója, képviselője. Úgy mesél saját életéről, hogy abból

Csaba is arról a sebzett, göcsörtös tájról indult, amelyről Márai Sándor, és életútjuk is hasonló: a magyar polgárság fiai mindketten a tiszta erkölcsöt, az adott szó becsületét és a legnemesebb közéletiséget tanulják meg a szülői házban, ezért a második világháború után képtelenek elviselni a bolsevista rémuralmat, és az önkéntes száműzetést választják, Nyugatra emigrálnak.

megtudjuk százezrek kínját, panaszát, szenvedését, félelmét, bánatát idejétmúlt vádaskodás, gyűlöletkeltés, tetemrehívás nélkül.

Sebzett és göcsörtös a táj Kassától keletre. Ungvár, Munkács, Beregszász földrajzilag mesés vidéke. Itt a legkézzelfoghatóbb Trianon tébolya, az elvetemült politikusok és a csacsakezű generalissimus hóhérmunkája, itt nem tudta tompítani még a pánszláv sovinizmus sem a kutyák koncon való marakodását, itt változott a falujából ki sem mozdult gazdálkodó állampolgársága legalább ötször, s tartott napjainkig a világ szégyene, Szelenc kettészélése, itt énekelte át üzenetét, panaszát a kertjében, mezején dolgozó magyar paraszt egy másik országban élő testvéreinek, rokonának.

Szándékosan használja többes számban a „vasfüggöny” szót, mert ha gondolatban követi az olvasó a szerző kálváriaútját, akkor törvényszerűen belebotlik a Nyugat-Európát Kelet-Európától, Magyarországot a leszakított területektől, a csatlósállamokat a nagytetvértől, a végtelen hatalmú Szovjetuniótól elválasztó értelmetlen és embertelen határvonalakba. Vasfüggönyből is több jutott nekünk, magyaroknak.

Manapság is itt, Kárpátalján legnehezebb magyarnak lenni.

A kötet fele az első oldaltól a 116. oldalig óriásinterjú, amelyben Balla Gyulának meséli el élettörténetét, és hol higgadtan, hol nemes lobogással, máskor megkeseredett szájjal, de mindig tényszerűen, elfogulatlanul számol be a nagykaposi gyermekkoráról, tanítójáról és keresztapjáról, Mécs László költőről, a késmárki német gimnáziumról, Ungvárról, a budapesti egyetemi évekről, a focsani-i fogolytáborról, Párizsról, Münchenről, a Szabad Európa Rádióról... Megtudjuk, miképpen üzérkedtek (és üzekedtek!) Európával a nagyhatalmak, miképpen szolgáltattak ki milliós magyar tömegeket a nyers, demok-

Skultéty Csaba legújabb könyvében ennek a sokat szenvedett vidéknek, hajdan volt Ung és Bereg megyék lakóinak króni-

ráciát csak saját hasznukra értelmező Kisan-tant államainak, mit jelentett a második világháború kirobbanása, zsidók deportálása, a felvidéki magyarság hontalansága, megtudjuk a riportkönyvből, hogyan zabrált a Vörös Hadsereg nemcsak karórát, gépeket, műszereket, gyárakat vitt Oroszthonba, hanem munkaerőt is „malenyki robotra”.

Skultéty Csaba magánéletének sorsdöntő eseménye ez az emberzabálás. Budapest ostroma után fiatal egyetemista társaival hozzákezdtek a Múzeum utcában a romok, torlaszok eltakarításához, és a szovjet katonák „Harasó! Harasó!” felkiáltásai közepette különös büszkeséggel kezdték meg az útburkolati kockakövek lerakását.

Ez volt a bűnük. Tudtak és akartak dolgozni. Innen vitték el őket.

A mai olvasó rémülettel, borzadállyal veszi tudomásul, hogy nemcsak a kontinens nagyságú Szovjetunióban voltak fogolytáborok, hanem Magyarországon, Romániában, Lengyelországban és másutt is, ezekben nem a foglyul esett katonákat, hanem az összefogdosott civil férfilakosságot terelték össze. Először Gödöllőn zsúfolták be őket a premontrei gimnázium épületébe, amit hamarosan szögesdróttal vettek körül, aztán Cegléden úgy vagonírozták be őket, mint az Auschwitzba deportált zsidókat, és szállították Focani-ba, a nagy romániai elosztóba, ahová befutottak a mamuthatalom széles vágányú tehervonatai. Innen szökött meg Skultéty, s csak vakszerencséjének köszönheti, hogy sok napi bolyongás után, orosz és román járőrök elől bujkálva, gyalog átszelte a Kárpátokat, s lerongyolódva, csonttá soványodva megérkezett a kovásznai református papi lakba.

Ez a szomorú kaland élete meghatározó élménye lett. Meggyőződött arról, hogy a szovjet hadvezetés és az ideológiai, politikai propaganda apparátusa pontosan az ellentétét érzi, gondolja és cselekszi annak a polgári erkölcsködexnek, amelyet a szülői házban elsajátított: szemrebbenés nélkül hazudnak, mindent megígérnek, de egyetlen szavukat sem tartják meg, magas rangú katonatisztek adják álnokul becsületszavukat, hogy szabadon en-

gedik őket, holott már megkapták a megrendeléseket valamelyik szovjetkötársaságtól, hány embert kell küldeniük rabszolgamunkára. Skultéty Csaba disszidálásában nagyobb nyomott a latban ez az erkölcsi immoralitás, mint a Vörös Hadsereg közismert atrocitásai, erőszakos túlkapásai. Erdemes rá odafigyelni, mert az elsők között jött rá arra, hogy nem felszabadító, hanem a mongol hordákhoz hasonlítható gyülevesz, kolonizáló csapattek özőnlötték el Európát.

A párizsi évek, majd harminchárom év a Szabad Európa Rádió szerkesztőségében (Ambrus Márton volt az álneve) mind-mind ennek a felismerésnek a következménye.

Skultéty számára, éppen a három évtizedes rádiózás következtében, a Hír vált meghatározó, döntő tényezővé. A Hír megszállottja lett a SZER mikrofonja előtt, abban viszont különbözik a ma divatos, szenzációt hajhászó riporterektől, publicistáktól, hogy nem a rémhírnek örvend, keresi, kutatja a jó Hírt, a vigaszt adó, s még azt is átérteszi európeér szűrőrendszerén, megvizsgálja hátterüket, mert tudja, miként ama rodostói csillagnéző, jó Mikes Kelemen is tudta, hogy íze, színe, zamata van a Hírnek, ezért szelektál, hozzáadja az intellektusából buzogó forrás- és gyógyvizeteket, így juttatja el a hallgatóhoz, jelen esetben ezzel a könyvével az olvasóhoz.

Kutató értelemmel és figyelemmel kell olvasni a „*Vasfüggönyökön át*” interjú- és riportgyűjteményt!

Mivel a képzett olvasó előtt közismertek a történelmi tények, az apró, lényegtelennek tűnő, mégis döbbenetes mozzanatok és tünetek izgalmasak. Csak néhányat ezek közül:

A szovjet hadvezetés megrendeléseket kapott a Szovjetunióból, milyen fizikai állapotban levő, a civil lakosságból összefogdosott munkaerőt igényel. Volt A, vagyis jó, és volt B, vagyis legyengült, gyenge rabszolga-jelölt.

A vörös katonák „malenyki robotra” hurcoltak egy olyan édesapát is, aki kézi szekéren két tíz év alatti gyermekét húzta maga után. Azok a januári hidegben bizonyára megfagytak az útszélen.

Március 7-e, Masaryk elnök születésnapja nemzeti ünnep volt Csehszlovákiában. (!)

Az ukrán, ruszin, szlovák politikai vezetők (maga Tiso is) zömmel papok voltak.

A focani-i gyűjtőtábor belső őrei szlovákok, Tiso katonái voltak. (!)

Esze Tamás nevét cirill betűkkel írták le Kárpátalján.

A dicsőséges Szovjetunió nemlétezőnek nyilvánította a ruszin népet, nemzetiséget.

Budapest ostromakor a légoltalmi pincékben megszálló német katonák zsúfolódtak össze magyar civil lakossággal. Farkasok a bárányokkal.

Amerikai vadászgépek röpcédulákat szórta az ostromlott Budapestre. Senki sem hitte el a hírt, azt a szörnyűséget, hogy a deportált zsidókat gázkamrákban megölik, és krematóriumokban elégetik.

Az amerikai kormányzati szervek határozottan ellenezték, hogy a SZER munkatársai nemzetiségi kérdésekkel foglalkozzanak. Ez a történelmi vakság a mai napig tart.

Ötletszerűen kiragadott mozzanatok, mégis ezek a mazsolák jelentenek igazi élményt a gyűjteményben. Mikrokozmosz makrokozmosz helyett.

Az interjúkötetekben meghatározó tényező a riporter kérdéskultúrája. Impozáns a névsor, azoké, akik Skultétyt gazdag életéről és a korról faggatják: Balla Gyula, Domonkos László, Székely András Bertalan, Tóbiás Áron, Seres Attila, Havasi Pé-

ter. Indokolt a nevek felsorolása, a kiadó bevehette volna a tartalomjegyzékbe, mert a műfaj sajátossága miatt szerzőtársak.

Van írás, amelyben Skultéty kérdez (éppen a ruszin sorsról, az álmodott autonómiáról). Néhány cikk, riport esetében nincs párbeszéd.

Vallomásos kötet, egy hosszú, dolgos, küzdelmes életmű összegező dokumentuma. Nem memoár, nem önéletírás, hanem híranyagba ágyazott tapasztalatgyűjtemény, kicsapódása annak, amit Skultéty Csaba (Ambur Mariton) a két világháború között, a második világháború és a hidegháború éveiben megfigyelt. A kötet mottója a híres Radnóti vers egy szakasza, melynek első sora joggal nevezhető a szerző ars poeticájának:

„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod...”

Azt tette és teszi most is. Figyelt, reagált minden eseményre, tiltakozott, javasolt, kezdeményezett, könyvtárat alapított, közvetített, mecénáskodott (elsősorban a kárpátaljai magyarság érdekében), jelenléte, miután hazatért az emigrációból, számos területen érezhető. Régi térképeket, metszeteket, relikviákat gyűjt, őrzi Ady Endre születési anyakönyvi kivonatát, kedvezményes vasúti bérletét és a *Magyar fa sorsa* eredeti, ceruzával írt kéziratát, melynek súlyos szentenciái az ő életében is beteljesedtek. ☒

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

A Hitel szeptemberi számának szerzői

Ablonczy László (1945) Budapest

Bágyoni Szabó István (1941)

Budapest

Balogh Júlia (1952) Üröm

Bertha Zoltán (1955) Debrecen

Csendes Csaba (1955) Egerszalók

Csoóri Sándor (1930) Üröm

Hámosné Sándor Margit (1921)

Englewood (USA)

Hegedűs Imre János (1941)

Budapest

Kántor Lajos (1937) Kolozsvár

Kocsis Imre (1941) Szentendre

Lebota János (1943)

Nagykanizsa

Lencsés Andrea (1973)

Székesfehérvár

Michl Balázs (1978) Tata

Novák Valentin (1969)

Budapest

Pék Pál (1939) Nagykanizsa

Serfőző Simon (1942) Miskolc

Szegedi Kovács György (1959)

Sárszentmihály

Sz. Tóth Gyula (1945)

Budapest

Tóth Erzsébet (1951) Budapest